

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Kostas Kaltsas
VICTORIOUS DUST

Copyright: © Kostas Kaltsas, 2020

Published by special arrangement with Ersilia Literary Agency in conjunction with PLIMA.

Translation Copyright © 2025 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-05506-1

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

KOSTAS KALCAS

POBEDA
U PRASINI

Preveo Miroslav Bašić Palković

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2025.

Mojim roditeljima

„Siroti mi u istoriji što obitavamo. S čime se stanje naše uporediti može? Samo s ranijom istorijom.“

Merilin Robinson, *The Givenness of Things*

„U bilo kojoj prilici neizostavno ćete videti da je ono što moramo da saznamo upravo ono što već znamo.“

E. L. Doktorov, *The Waterworks*

„Tačno na sredini u zadnjem delu jame, na blagoj uzvišici, mrtav konj položen na bok... Taj mrtav konj trebalo bi da bude sasvim realističan, bez ikakvih pokušaja da bude prikazan stilizovano ili na bilo koji način karikaturalno. Štaviše, trebalo bi da bude baš neki mrtav konj.“

Sem Šepard, *Kicking a Dead Horse*

PRVI DEO

2015.

Imao sam petnaest godina tog leta kada sam se zamalo utopio. Bilo je to u reci Sperhej, blizu Lamije, 1958. Moja prva i poslednja poseta tom starom mestu. Pošao sam na plivanje s još nekim klincima, daljim rođacima. U kakvom smo tačno srodstvu bili za mene je ostalo tajna: Katerina i ja upoznali smo ih ranije toga dana na velikom porodičnom okupljanju za Veliku Gospojinu, koje je i bilo povod za našu posetu, i tu su nam ih predstavili vraćajući se toliko kolena unazad da ni sami više ništa nismo mogli da pohvatamo. Nije nam bilo od pomoći ni to što su se sva pokolenja naše porodice izgleda odazivala na istih nekoliko imena, pa smo na svakog Mihalisa imali i po jednog Mihalakisa, Mihosa i Mikisa, a na svaku Katerinu i po jednu Katinu, Katerini i Katiju. Očas posla su i sestru i mene pretvorili u „Mihalisa i Katiju, one iz Atine“.

Moja sestra je mrzela to ime odmila, pa sam iznenađeno gledao kako ga prihvata bez ikakve opaske. Tek mi je kasnije sinulo da je ona naše odrednice u toj šemi prihvatila kao ono što one i jesu bile: neka vrsta dobrodošlice i udaljavanja, da bismo ostali na izvesnom odstojanju. Na kraju krajeva, dodatak koji je moj otac doneo na porodičnu trpezu – prvi nakon mnogo godina – rezultirao je, zauzvrat, i s nekoliko umanjenja. Oduzimanje kroz sabiranje: moja prva lekcija iz aritmetičkih operacija naše šire familije. Ili bi bila da sam bio pažljiviji.

Ne, to nije baš sasvim tačno. Obraćao sam pažnju, ali na pogrešnu stvar. Žudeći za dodatnom porodicom, za nekim većim, širim organizmom kako bih bolje shvatio sebe – Katerinu, majku, oca – u njegovim okvirima, sabrao sam samo dodatke koje sam lično mogao da vidim i

zanemario umanjenja, koja su meni samo prijavljena. Ovako je Katerina morala šaptanjem, ćutanjem i klimanjem glavom da mi objasni određene stvari tokom putovanja vozom kući, dok su na sedištu naspram nas naši roditelji sedeli uspravno, zureći kroz prozor ili preko naših glava, strahujući da nas pogledaju, pa da onda i mi pogledamo njih i nateramo ih ili da priznaju zbirno stanje našeg umanjenja, ili to sasvim izbegnu.

Katerina i ja sedeli smo toga dana za stolom sa svim tim neznanim rođacima, ovim i onim Mihalisom, ovom i onom Katerinom, i gledali ih kako jedu i piju, pevaju i igraju, i nelagodno bacaju poglede na oca i nas s nečim sličnim sažaljenju. Gledali smo i kako isto to pokušavaju da urade i s majkom, da bi, susrevši se s onim njenim pogledom, pogledali na drugu stranu. Gledali smo kako muškarci pucaju sačmaricama uvis i kako se sa svakim ispaljenim rafalom otac trza i tone još dublje u svoju stolicu. Majka se nadala da će mu ova poseta „dobro doći za živce“. Gledano unazad, to više zvuči kao očaj nego razumna procena. Koliko dobro može da bude za njega to što pola familije neće da ga prihvati, a polovina neće čak ni da ga pozdravi?

Da li bi išta bilo drugačije da je baba Katerina još bila živa? Da li bi ti rođaci koji su se uopšte potrudili da dođu bolje prikriili svoje gađenje? Da li bi i ostali onda došli i pozdravili njenog sina s hladnom uljudnošću i držali jezik za zubima zbog nje? Verovatno ne bi. Ne mogu ni da zamislím šta je mojoj majci bilo na pameti. Bila je dovoljno upoznata s čitavom našom familijom da bi postupila pametnije.

Bilo je rano popodne kada smo pristigli na reku. Možda desetak nas, mahom dečaka, uz nekoliko devojčica. Najmlađi je imao devet godina ili tu negde, najstariji možda sedamnaest. Katerina nije pošla s nama. Pretpostavljam zato što je sa svoje dvadeset dve bila prevelika da bi išla na plivanje s nama klincima. Što jeste istina, donekle. Ostala je i zato što nije htela da majka ostane sama, ako oca opet obuzme jedan od njegovih napada. Sramota me je da priznam kako sam i sâm sedeo tamo i gledao kako ga ti pucnji iz sačmarica sve više uznemiravaju, i možda sam čak jednom ili dvaput video nešto što je ličilo na naznake unutrašnje promene koja

Pobeda u prašini

je nekada prethodila njegovim napadima, povlačenje od sveta na neku vrstu minimalnog sigurnog odstojanja. Ali od tih naznaka ničega nije bilo pa sam rekao sebi da i neće, ne danas, jer sam silno želeo na plivanje.

I tako sam i otišao. Katerina nije. Na kraju se ništa nije ni desilo. Bio je dobro, bar do kraja dana. Izmoren i tužan, čak i manje pričljiv nego obično, ali dobro. Katerina me ni za šta nije optužila. Što ipak nije uticalo na mene da se osećam manje krivim. Tek sutradan taj osećaj je ponovo nestao.

Mesto na koje su nas moji rođaci povelili bilo je uzani meandar koji su od seoskog drumca skrivala tri gorostasna hrasta. Vazduhom je treperila pesma zrikavaca uz potmulo, osiono zujanje obada. Osim te buke nije bilo ničega sem tišine sveta ošamućenog jarom, uz najblaži nagoveštaj žuborenja vode. Odmah iza tog drveća, tlo se naglo spuštalo ka hladnom, zelenom ogledalu usporene reke, a nama je neobrušeni komad stene poslužio kao skakaonica.

Terajući od sebe mušice, muve i pokoju zolju, skinuli smo se u donji veš i kupaće gaće, pa smo na smenu trčali do ivice stene i skakali. Potom bismo upali u šokantno hladnu vodu i, osećajući kako nam srce ubrzano lupa, otplivali jedan krug, pa se uspentrali napolje kroz gusti rogoz ukrašen odozgo paperjastim, ljubičastim metlicama da čekamo ponovo svoj red za skakanje. To je vodilo do svađa o redosledu skakanja za koje sam čak i ja, kao stranac u družini, mogao da vidim da takođe služe i za iskazivanje pređašnjih razmirica, radi ponovnog uspostavljanja poretka za koji su stariji klinici smatrali da nije dovoljno svima jasan, bez obzira na to koliko je ko od koga bio stariji. Postojala je, postepeno ću to uočiti, i istovremena napetost zbog mog prisustva. Ili, bolje reći, prisustva moga oca za stolom, koje njihovi roditelji baš i nisu punog srca prihvatili, i koje su sada i njihova deca, ne baš najbolje, podražavala. Činilo mi se da me posmatraju kao – kao šta? Da li su i sami uopšte znali? Šta je trebalo da budem? Šta je trebalo da im značim? To je, izgleda, tek trebalo da ustanove.

Svakako sam osetio to njihovo kolebanje i u bilo kojoj drugoj prilici bio bih previše ponosan da ostanem i dalje, pa bih se izvukao iz vode, namerno obrisao što je sporije moguće, obukao ponovo odeću i otišao, ali meni se baš plivalo. I to ne zbog trenutka samog skakanja, gotovo letenja, tog prekratkog, lažnog bekstva. Meni se najviše dopadalo upravo

suprotno od toga, onaj prekratki, stvarni trenutak kada te svet ponovo povuče dole i kada padneš kako bi se ponovo spojio sa stvarnošću.

Ne bih znao da kažem šta je pošlo naopako. Bio sam dobar plivač, možda i najbolji. Voda čak i nije bila nešto naročito duboka. Ne bi primetila, a već si mogla da dotakneš dno, ako bi dopustila sebi da potoneš, i onda samo lepo postaviš stopala i potisneš se. Ali eto ti ga nâ: u jednom trenutku probio sam se nogama kroz površinu vode, pa se odgegao do sredine rukavca kako bih se okrenuo prema obali reke i mojim rođacima, bazajući kroz vodu na usamljeničkom odstojanju, za koje sam se verovatno nadao da nagoveštava moje lično mirenje, ali i nepotresenost isključivanjem iz društva; i onda sam već u narednom trenutku počeo da se mučim. Noge su mi postale teške, reka hladnija nego malopre, struja jača. Nisam još osećao da sam u opasnosti, samo da moram da uložim malo više napora kako bih ostao na površini. Moguće je da sam u tom trenutku mogao da se izvučem napolje, samo da sam pokušao; male su šanse da bih uspeo, ali ipak nije nemoguće. Ili ja to bar tako sada sebi objašnjavam, kada mi je toliko važno da verujem kako sam mogao da biram, kako je odluka donesena, pa makar i bila pogrešna.

Koliko sam dugo tako plutao, pre nego što ću pokušati da otplivam nazad do obale reke? Nije mi se činilo toliko dugo. Ali ipak predugo, po svemu sudeći. Jer sada više nisam mogao da se potisnem napred. Kao da sam zaboravio kako da podignem ruke uvis, ili da ih bar isturim napred, pa sam počeo da zabacujem njima iza sebe kao da nekoga od sebe teram. Zamlatarao sam nogama jače, pa još jače, ali nisam mogao da izdignem glavu iz vode. Obala mi je delovala beznadežno daleka, rogozište kao neko neprobojno drveće u daljini. Udahnuo sam i voda mi se slila niz grlo. Počeo sam da se koprcam ukруг, što me je ubrzo obrnulo prema suprotnoj obali. I tamo, iza rogoza, videh obrise nekog čoveka, visoku, tamnu senku koja je stajala i gledala, ne čineći ništa da pomogne. Da li mi je palo na pamet da viknem? Ne znam. Možda mi se činilo uzaludnim. Prisustvo mojih rođaka samo nekoliko metara dalje bilo mi je potpuno izbrisano iz misli. Nekako sam se potisnuo i nekoliko puta nagutao vazduha, ali mi to nije bilo dovoljno, štaviše, grudi su mi se još više stegle, a usta su mi ostala otvorena pred navalom vode kada počeh da tonem kroz nju.

Pobeda u prašini

A onda sam se našao opružen na boku na obali, kašljući i brekćući. Navodno, nijednom nisam povikao. Skoro niko to i ne uradi. Jedan od rođaka je shvatio da nešto nije u redu, pa je doplivao do mene i izvukao me napolje. Dotle sam već i ja prestao da se koprcam. Što je bilo dobro: možda bih nas obojicu potopio. Iz ko zna kog razloga, i uprkos prilici da osramote svog rođaka iz Atine i podiče se junaštvom, dogovorili smo se da taj incident ne spominjemo našim roditeljima. Za druge ne znam. Ali ja ga svoji- ma svakako nisam pominjao. Pridigao sam se, iskašljavajući vodu, i uhvatio rukom za bolno grlo. Voda mi se slila iz kose u oči, pa sam ih obrisao i podigao pogled, prvo iznad i oko sebe, u rođake koji su stajali ili klečali u nepravilnom krugu oko mene, gledajući me, sada mi se čini, ne toliko zabrinuto koliko zbunjeno, i čekajući da po meni odrede šta bi i sami trebalo da osećaju, pa sam potom pogledao preko reke i na suprotnu obalu, gde se ona senka koja nas je posmatrala okrenula prema joviku s mladim stablima.

Eto, to bi valjda bilo to: pošao sam jednom na plivanje u reci, s petnaest godina, i zamalo se udavio. Otad u vodu ulazio nisam.

Imam utisak da to baš i nije najbolji način da otpočnemo. Ne mogu ti tako ispričati ono što treba da znaš. Ono što mene zanima seže još dublje u prošlost.

Dakle, da pokušam iz početka: htedoh da ti pričam o svom detinjstvu. O onoj dvosobnoj kući u Kesarjaniju. Niskih svodova, zemljanih podova. O tim polumračnim sobama bez vazduha, gde bismo leti pokušavali da prespavamo rana popodneva sa zatvorenim i zamandaljenim prozorskim kopcima. O utabanom putu ispred nje, s dugačkom brazdom koja mu se po sredini pružala. O suvoj zemlji koju je bat stopala dizao u vazduh u velikim oblacima prašine. O tim sobama, još tamnijim i hladnijim zimi – o tome kako smo Katerina i ja cvokotali, stojeći goli u koritu dovučenom nasred kuhinje jednom nedeljno radi kupanja, dok bi nam majka sipala vodu, ugrejanu na peći, preko glave i niz leđa.

Htedoh da ti pričam o Katerini. O tome kako su je privlačile sve te građevine obrušene poput mokrih kartonskih kutija – koliko su meki ti okrunjeni zidovi izgledali iz daljine, viseći razrušeni s pročelja kuća

– prazni dovraci ničim neokruženi, stepenice koje nikuda ne vode. O tome koliko je moju sestru sve to privlačilo i kako bi se povremeno popela nekoliko stepenika po takvim stepeništima, pogledala u nebo kroz prazan dovratak i spustila se nazad pre nego što je vide, pa da se majka uzbuni.

Ili o ostatku naše familije: o teta Aliku, koja je živela sama u malom, jednosobnom stanu i držala ono malo odeće u dva kofera ispod kreveta, pošto je vrata ormara zakucala, i koja je onomad, tokom posete, ušla u sobu koju sam delio sa sestrom i zatekla vrata našeg ormara otvorena, pa je zavrištala, a mi smo je pronašli na podu skrhanu od jada, kako se drži za prazan rukav mog jedinog svečanog sako.

Ili o teta Steli, koja je bila blaga i nežna žena, tvrdila bi moja majka, dok smo je mi gledali kako pokušava da gurne gustu smeđu kašu niz grlo svome sinu Spirosu, stežući mu nos zdepastim prstima i vičući: „Jedi! Jedi!“ A Spiros je već u petoj bio veoma debeo, ali ne, izgleda, dovoljno debeo za Stelu, koja je sama bila veoma, veoma mršava.

O našoj majci – tvojoj prababi – koja se pojavljivala i nestajala toliko tiho da nikada nisi mogao znati da li su uopšte postojali ikakvi izgledi da neki tvoj nestašluk prođe neopaženo; čija je blagost često bila pogrešno tumačena kao krotkost, a ravnodušnost kao popustljivost, mada nikada od strane nas samih. O tome kako je brisala ruke o rub kecelje, ruke vazda crvene, iskrzanih zanoktica. Dlanova ogrubelih poput kože, pa gotovo da te nije mogla pomaziti a da te ne povredi.

O našem ocu, koji se vratio kući dugo nakon rata kao ćutljiva utvara čoveka kojeg nikada nisam znao; o tome kako ga je neprestano prepadao telefon, kako je imao povremeni gubitak pamćenja i neprekidno brinuo da je zaboravio nešto neopisivo važno; o tome kako bi zastao na ulici ispred naših ulaznih vrata i krenuo da se osvrće oko sebe kao da se izgubio, pa bi ga pronašli, satima kasnije, kako tumara po komšiluku kao da ne može ništa i nikoga da prepozna, ili ne vidi dobro, ili, što je još gore, naposletku ipak vidi dobro, ali odbija ono što vidi.

Htedoh da ti pričam i sebi, o onome čega se sećam. Čini mi se da i nema razlike između ta dva: ne sećam se ja sebe u tim godinama, već samo onoga što sam video. Judinog drveta. Lijandera. Nepečene opeke. Štrika za veš. Saksija. Oblaka. Cvrkuta dživđžana. Donje strane stola.

Nemam uvek priču za sve to. Te stvari su jednostavno tu, a tu sam i ja dok ih gledam pred sobom.

Toliko je, pretpostavljam, načina na koje bih mogao da počnem, ali ipak se plašim da, ako bih otpočeo od sebe, ni ti ne bi shvatila moje de-tinjstvo ništa bolje od mene. Ali, ako baš moram nekako, da se tako iz-razim, da postavim scenu, koliko bih daleko morao da se vratim? Da li bi 1944. bilo dovoljno?

„Zašto ne 1821, tata?“, predložio bi tvoj otac da je tu. „Od Grčkog ustan-ka. Izvora svih naših nedaća. I to bi mesto bilo dobro kao i bilo koje drugo.“

„Da nije bilo ustanka, ne bi bilo ni Grčke, pa ti ne bi imao šta da plju-ješ“, uzvratio bih ja kao i u svakom drugom obliku ovog razgovora koji se godinama ponavljao.

„Pa to i ja kažem“, rekao bi tvoj otac.

OKTOBAR 1944. (2015)

Zamisli, onda, potpukovnika Vilfreda Bajford-Džounsa, kako stoji na Adrijasovom mostu dok se Pirej i obližnja Atina uzdižu na vidiku. Ogrom-ni sivi oblaci nepomično vise na podnevnom nebu iznad mora koje nežno zapljuskuje obalu u daljini. Posvuda svetlost, neonke i dugi nizovi šarenih lampica okačenih oko niskih kuća, i zmijoliki plamenovi vatri popaljenih duž obale u znak dobrodošlice, koji bacaju narandžasti odsjaj po donjem delu oblaka. Velika gužva na keju i na obali, mašu američkim zastavicama i onim britanskim, uz grčke zastave i crvene komunističke barjake.

Armada se oprezno približila iza minolovaca koji su i dalje pročišćava-li put. Kroz dvogled, Bajford-Džouns je uspeo da razazna inicijale is-pisane lampicama: EAM, ELAS, KKE. Neko je iza njega rekao nešto na grčkom. Kapetan Tumbas prevede mu stojeći pored njega: „Kaže da je elektrana izgleda netaknuta. Mislili smo da su Nemci hteli da je dignu u vazduh pre evakuacije.“

Nešto veliko palo je s neba s njegove leve strane, obrušavajući se, kru-tih krila savijenih unazad u trenutku sudara s vodom. Bajford-Džouns se zagledao u taj prizor, spremajući se za prasak koji uopšte nije usledio.

Kada je i drugi sličan objekat utonuo u more tren kasnije, shvatio je da to nije bilo ništa više do par bluna.

Okrenuo se ponovo prema Pireju, koji je i dalje, na njegovu muku, bio daleko. Pogled s mosta bio je onespokojavajući isto kao i kada je prvi put kročio na njega i savio prste u čizmama u nesvesnom pokušaju da se poput majmunčeta zadrži na palubi: tamo gde bi čovek očekivao da vidi kako se obrisi pramca savijaju ka unutra i spajaju na sredini nije bilo ničega sem – nije mogao da se odupre varki, jer ih više ni sam nije video – mora tamnog poput vina. Most je sam po sebi izgledao oštećeno i ulubljeno poput harmonike. Bajford-Džouns je zažmurio, zamišljajući kako može da čuje duboku tutnjavu brodskih motora – pretvorenu u prijatne vibracije duž stopala i dalje uz noge i kičmu – promenjenu, usložnjenu nečujnim pulsiranjem pumpi koje su radile kako bi sprečile da voda, polako nadirući blizu Adrijasovog lažnog pramca*, ne potopi brod.

Kasnije nikada to neće hteti u potpunosti da prizna, ali iskrcavanje u Pireju, koje nesumnjivo beše i čudan događaj i radosna prilika, takođe će se u neku ruku pokazati i kao razočaranje. Dva meseca ranije, kada mu je ta mogućnost prvi put predočena na konferenciji u Kairu, to što je on zamislio u sebi s velikim uzbuđenjem, bilo je zapravo napad u zoru: gacanje kroz ledene talase, jurišanje po bog te pita kojoj plaži, saginjanje pred vatrom mitraljeza, zauzimanje okruglog bunkera i potom muk oružja.

Dozvoljavanje takvim mislima da mu se razviju u glavi takođe je značilo i da ih može dobro pretresti, te mu tako nije promaklo da se one nisu samo kosile s njegovih trideset sedam godina već i sa samim njegovim doživljajem rata. I pored toga je nastavio, u određenim granicama, da daje oduška tim naletima mašte, mada bi ih se realnost situacije brzo rešila, izborila se s njima i okončala ih, tamo gde je njegovu savest samo nakratko uspevala da priguši. Pozvan na još jedan obaveštajni sastanak tokom kojeg nije očekivao da će čuti mnogo čega od istinske važnosti, umesto toga je primio sledeće informacije: budući da se očekivani veliki pomak

* Ratni brodovi su, radi kamuflaže i varke, često imali lažan pramac ili krmu obojene drugačijom bojom od ostatka trupa, kako bi posmatrač stekao utisak da se brod nalazi mnogo dalje. (Prim. prev.)

Pobeda u prašini

u severnoj Italiji na koji je glavni štab savezničkih snaga računao još nije desio, Amerikanci su odbili da pridodaju svoje odrede ekspediciji u Grčkoj. Sada se isto tako šušalo da se Nemci možda već i spremaju da sami odustanu od Grčke. Ako je tako, nikakvi planovi za upuštanje u borbu s njima ili pokušaj presecanja njihovog povlačenja neće se uzimati u razmatranje. Krajnji ishod toga bio je to da je glavni štab savezničkih snaga dodelio oslobođenje Grčke simboličnim snagama od svega četiri ili pet hiljada ljudi. Sve je to bilo iznenađujuće za određeni broj britanskih oficira koji su bili uključeni u to, a najviše za Bajford-Džounsa, koji nije mogao a da se ne začudi potrebi za slanjem bilo kakvih odreda u Grčku pred velikom verovatnoćom da tamo neće biti Nemaca protiv kojih bi se borili.

Na pitanja proistekla iz toga odgovore će kasnije toga dana početi da mu daje upravo onaj poznavalac svega grčkoga, s kojim je Bajford-Džouns već bio upoznat. Među obiljem drugih priča, koje je kapetan korvete Gledvin počeo da priča za ručkom u konjičkom klubu i nastavio da raspreda dok su prelazili Šari el Magrebi kako bi ušli kod Gropija kroz baštensku kapiju – u čijoj im je bašti s mirisom jasmína, punoj okruglih stočića i stolica postavljenih u pesku, neki okretni sredovečni konobar Egipćanin u dugačkoj beloj galabiji i crvenom fesu poslužio sveže mlevenu kafu dok su oko njih paše srkutale slatki vrući čaj i naručivale još kremastih kolača i sladoleda za svoje levantske milosnice, koje su prebacile krznene stole preko stolica, zagledane, sve glumeći da im je dosadno, u rascvetale puzavice prikačene za zidove, i praveći se da ne primećuju da u njih učtivo zure oficiri na odsustvu u potrazi za ženskim društvom – među gomilom digresija i usputnih dosetki, anegdota i dugačkih i kratkih, priča i uverljivih i čudnovatih, Gledvin je pronašao vremena da mu sažme i stanje u Grčkoj na sledeći način:

„Nemci niti mogu, niti žele da zadrže Grčku, Vilfrede – snage potrebne za to bile bi im mnogo korisnije u Italiji. Grci to znaju, što dozlabora usložnjava stvari. Mi smo raznoraznim njihovim gerilskim skupinama obezbeđivali novac i oružje, ali su ih oni isuviše često koristili za međusobne okršaje umesto da ubijaju Nemce. već gledaju unapred, moglo bi se reći. A tu je, dakako, i taj sporazum iz Libana: niko zapravo ne veruje da će ga iko drugi poštovati. EAM i ELAS su ubeđeni da mi...“, i u tom trenutku je zastao, zapazivši da ga Bajford-Džouns nije razumeo.

— — —

„To su ti komunisti“, možda bi nastavio. Možda bi rekao nešto manje ili više slično ovome:

„To su ti komunisti. EAM je njihov glavni pokret otpora. Trebalo bi da bude neka vrsta velike koalicije, ali je zapravo samo paravan za Grčku komunističku partiju, KKE. ELAS je njihov vojni ogranak. Ono čega se oni plaše, iako smo ih uveravali u suprotno, jeste da ćemo pokušati da im ponovo navalimo kralja Jorgosa na grbaču. Ono čega se plaše rojalisti, i Jorgos lično, koliko sam razumeo, jeste da kujemo zaveru kako bismo sprečili njegov povratak na presto i time umirili komuniste. Republikanci, međutim, ne žele Jorgosa nazad, s jedne strane, ali s druge strane se još više pribojavaju komunista nego rojalista. *Svako* optužuje *svakoga* za saradnju s Nemcima, Papandreuova vlada u izgnanstvu je toliko rešena da umiri sve, da zapravo nikoga ne može da zadovolji, a treba računati i na Ralisovu izdajničku vladu, i njene Sigurnosne bataljone, koji obuhvataju i republikance i rojaliste koji očitó mrze komuniste više nego što mrze jedni druge, pa čak i Nemce.“

Pa, možda; možda i ne. Rekao bi Bajford-Džounsú ono što mu je potrebno da zna. Bilo bi to isto ono što i ti sada treba da znaš, pa recimo da mu ipak jeste sve to rekao.

„Sve to zvuči poprilično zbrkano“, rekao je Bajford-Džouns.

„Moglo bi se i tako reći“, zaključio je Gledvin. „Zanimljiv je to narod, ti Grci. Ali Grčka ti nije ozbiljna zemlja. Neka ti je sa srećom, Vilfrede.“

A, da – *Adrijas*. Jedna od tih mnogobrojnih priča koje mu je preneo Gledvin, ovu u konjičkom klubu uz drugo piće: tokom Bitke za Dodekaneze prethodne godine, *Adrijas* je naleteo na minu negde blizu Kalimnosa. I levi i desni deo pramca bili su mu otkinuti, prednja kupola odletela mu je preko mosta poput ispražnjene čaure izbačene iz puške. Dvadeset i nešto članova posade mu je stradalo, preko trideset je ozbiljno povređeno, uključujući i kapetana, Janisa Tumbasa. Uspeo je nekako da se odvuče do turske obale gde su, nakon manjih opravki koje nisu mnogo promenile

Pobeda u prašini

činjenicu da *više nema pramac*, Grci odlučili da preplave sedam stotina morskih milja do Aleksandrije. Stigli su šestog decembra, na proslavu Svetog Nikole, sveca zaštitnika mornara. Grci su tome, kao što se može i zamisliti, pridali veliki značaj. Spasa mu, naravno, nije bilo, ali je opremljen privremenim pramcima i otad je povremeno podvrgavan popravkama pomoću štapa i kanapa. Bio je to popriličan poduhvat, kakav bi se mogao smatrati čak i impresivnijim kad bi Grke neko mogao da ubedi da prestanu svima da pričaju koliko impresivnim treba da ga smatraju.

* * *

Bilo koje druge subote Stelios bi već zaradio pola milijarde drahmi, što bi mu možda bilo dovoljno za pola oke hleba. Otrprikle u ovo vreme zastao bi kod Manosove tezge da kupi smokvu istovremeno odmeravajući, umnogome poput pirejskih prosjaka koji leže na pločniku na svojim prljavim ponjavama, nemoćni da bi uopšte prosili, tamnosmeđe komade kolača s rogačem poslagane pored kutija sa šibicama i cigareta na komad i čega god da su toga dana imali na prodaju, pa bi joj ogulio kožicu ljubičastu poput modrice kako bi došao do unutrašnjosti vočke, vlaknaste i slatke i zagasitocrvene poput mlevenog mesa, i jeo bi je polagano, natenane grickajući žute semenke koje bi mu klizile pod zubima poput hrskavice. Kao dete je bio uveren da će mu zbog gutanja semenki čitavo stablo smokve iznići u stomaku, a mada s dvanaest više nije bio dete, ta navika mu je ostala, pa je se nehotice držao, kao kad bi s vremena na vreme gurnuo ruku u desni džep pantalona da opipa klikere u vezanoj vrećici koju je napravio od onoga što je ostalo od tatinog ranca.

Bilo koje druge subote bilo bi i više posla, ali bi Stelios morao da brine i o konkurenciji: Janisu, nosaču koji je nekad bio recepcioner; Mariosu, nosaču koji je nekada bio blagajnik; Antonisu, nosaču koji je nekada bio šofer; Todorisu, nosaču koji je nekada bio fabrički radnik. Bilo koje druge subote nadmetao bi se s njima za ono malo dostupnog posla, vukući svoja mala drvena kolica za kupcima s polupraznim ruksacima i mrežastim cegerima i nudeći da im odvuče kupljeno kući, ili, tokom popodneva, do železničke stanice s koje je polazio jedini dnevni voz do Halandrija; ili, ranije pre bombardovanja, do Ludovikosovog trga, gde bi hvatali tramvaj do

Perame, pri čemu su sive, smeđe i tamnozeleno nijanse njegovih kamuflažnih boja bile beskorisno nevidljive pod putnicima koji su visili sa strane ili sedeli na njegovom krovu, pognuti pod pantografom koji im je varničio iznad glave, i mreškali nos pred oporim mirisom paljevine u vazduhu.

Ali to je sve bilo pre bombardovanja. Nakon toga mesec dana nije bilo vozova. Tramvaja i dalje nije bilo. Već dve stotine sedamdeset sedam dana.

Bilo koje druge subote kupci bi kupovali, vratari bi otvarali vrata, prodavci prodavali, a prosjaci prosili, ali danas su kupci, nosači i prosjaci umesto toga posmatrali, stojeći na keju i dole na obali još od ranog jutra, te se već napravila gužva dok se Stelios nije spustio do luke malo pre sedam. Hiljade i hiljade ljudi gledale su u more na keju ukrašenom svetlima, uz vatre popaljene duž obale gde se njihov dim mešao s dimom koji se dizao iz ruševina ostalih od molova, sedišta lučkih vlasti i carine, koje su Nemci digli u vazduh u četvrtak po podne pre nego što će uveče otići, poput jogunaste dece koja razbiju uzete stvari umesto da ih vrate. Dim je lelujaao iznad mora gde su se galebovi obrušavali ispod njega u glatkom, ponirućem luku, mašući krilima lenjivo, pa onda s više napora kada bi se ptice, najednom otežale, spustile na mirnu morsku površinu, vode zaliva s njenim minama i plutajućim delovima zgrada i brodova. A daleko u daljini – razlog tolikog čekanja – brodovi koji se pomaljaju na vidiku, svetina maše zastavicama i barjacima, više već promuklim glasovima, kliče savezničkim brodovima kojima je trebalo tri godine da dođu da ih spasu, ali nikada nisu došli, za razliku od savezničkih aviona koji zaista jesu preletali da ih bombarduju.

Posegnuvši u džep, Stelios je osetio glinene klikere u vreći. Pekar mu je naplatio hiljadu drahmi pre nego što mu je dopustio da gurne deset pažljivo zaokrugljenih loptica u njegovu pećnicu. Majci nije rekao. Urezao je Marijine inicijale u njih sekačem koji je napravio tako što je postavio dugačak zardali ekser na tramvajske šine blizu trga i ostavio ga da ga tramvaj spljošti, pre nego što će obaviti komad kanapa oko dela koji je trebalo da bude drška. Upotrebio je parče plute kao futrolu, kako bi mogao da nosi to sečivo sa sobom u džepu a da se ne poseče, i sve je to uradio ubrzo nakon što je postao nosač, pošto su ga već dva puta opljačkala dva nešto starija klinca. I zato je otišao i napravio sekač i, kada su ga treći put zaskočili, jednom od njih je napravio gadnu posekotinu na